

Ключові слова: науковець, перекладач, літературознавець, творча особистість, бібліографія.

Lyudmila Krasnova, Mykola Tkachuk Per aspera ad astra. Biography of Mykola Zymomria.

The article reveals the multifaceted creative personality of Doctor of Philology, Professor Mykola Ivanovych Zymomria. There is a complete image of literary critic, author of fundamental works of Germanic Studies, Comparative Literature and of literary theorist. His researches reflect the state of the modern science of literature. His translations of Ukrainian poets in German are particularly interesting.

Keywords: scholar, translator, literary critic, creative personality and bibliography.

Рецензії

Микола Зимомря, проф. (Дрогобич)

Микола Ткачук, проф. (Тернопіль)

Наталія Науменко, проф. (Київ)

Праця епохального значення

(Шевченківська енциклопедія: в 6 т. / НАН України, Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка; редкол.: М.Г. Жулинський (гол.). – Т.1. – К., 2012. – 744 с.; т.2. – К., 2012. – 760 с.; т. 3. – К., 2013. – 888 с.; т.4. – К., 2013. – 808 с.; т.5. – К., 2015. – 1040 с.; т.6. – К., 2015. – 1120 с.)

Щоб показати світові Тараса Шевченка як геніальну особистість в усіх іпостасях, то апріорі можна б стверджувати: найбільш доцільним жанром для цього видається саме *енциклопедія*. Наголосимо: у формуванні енциклопедії як явища світової культурної парадигми, символічного аналога «Книги світу», ключову роль відіграли свого часу античні митці, арабські мислителі, французькі вчені-енциклопедисти, автори-упорядники «Ізборників Святослава» тощо. Не випадково, що в XIX столітті побутував погляд на енциклопедію як підручник для «навчання з усіх знань». Шеститомне видання «Шевченківської енциклопедії», яке дійшло до широкого читацького загалу упродовж 2013 – 2015 рр., містить статистичний стоп-кадр: йдеться про 6307 опублікованих статей різного обсягу, у т.ч. перший том – 1142 гасла; другий том – 1081; третій том – 1192; четвертий том – 816; п'ятий том – 1046; шостий том – 1030. Такий розмах не порівняти з першою спробою створення персонального довідкового видання енциклопедичного характеру, що мала місце наприкінці 70-х років XX ст., коли побачив світ «Шевченківський словник» у двох томах (відп. редактор Є. Кирилюк; т. 1, К., 1976, 416 с.; т.2, К., 1978, 410 с.). Хоч, звісно, за тієї доби і то було майже неповторне явище в Україні!

Серед авторів рецензованої енциклопедії – науковці як Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка Національної академії наук України, передусім відділу шевченкознавства, інших установ НАН України – Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського, Інституту історії України, Інституту української мови, Інституту мовознавства ім. О. Потебні, Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича, так і дослідники з численних культурно-освітніх осередків усієї України. Примітний факт: Валерії Смілянській як керівнику проекту «Шевченківська енциклопедія», вдалося залучити до участі провідні профільні академії, університети, музеї, бібліотеки, архіви. Варто підкреслити суттєву роль редакторів: В. Смілянської – перший та третій томи; О. Бороня – другий і четвертий томи; В. Смілянської, О. Бороня – п'ятий том; В. Смілянської, Н. Чамати – шостий том. Прагнемо відзначити високу якість впорядкування корпусу статей за відповідними тематичними блоками, які загалом вдало структуровані та належно сформульовані, приміром: «Шевченко і світова література» (В. Мовчанюк, Т. Носенко); «Шевченко і образотворче мистецтво» (М. Юр, О. Стужук, Л. Генералюк); «Шевченко в театральному мистецтві» (Т. Носенко, Д. Єсипенко); «Шевченко в кінематографії» (Т. Носенко); «історія і Шевченко» (В. Смілянська); «біблійна й агіологічна тематика» (Н.

Чамата); «міфологічні персонажі» (В. Мовчанюк); «слов'янські літератури і Шевченко» (А. Калинчук, Р. Харчук, В. Мовчанюк, Т. Носенко, О. Яковина); «шевченкознавство» (В. Бородін, О. Боронь, В. Смілянська) та ін. Зримою постає і діяльність консультативної групи, до якої входили С. Гальченко (голова), В. Дудко, С. Захаркін, О. Федорук, а також літературних редакторів (Р. Горбовець, С. Нілова, Г. Мостова, О. Брайко). Звісно, заслуга стосовно успішного завершення, без сумніву, справді визначного проекту належить і редакційній колегії, зокрема, таким її членам, як М. Бондар, О. Боронь, С. Гальченко, П. Гриценко, І. Дзюба, Р. Пилипчук, Г. Скрипник, В. Смілянська, Д. Стус, Н. Чамата. Весь колектив очолював видатний український вчений і громадський діяч академік Микола Жулинський.

Що найбільше суттєве? Власне, зі сторінок шеститомної «Шевченківська енциклопедія» проступає цілісний образ Тараса Шевченка як «Я-особи» передусім у таких визначальних іпостасях: Шевченко – поет, Шевченко – прозаїк, Шевченко – драматург, Шевченко – художник. З-поміж монографічних статей слід виокремити найбільш ґрунтовні праці, у т.ч. наскрізь аргументовану передмову І. Дзюби («Довіку насущний», т.1, с.1968), а також статті В. Смілянської («Автор», т. 1. С. 113 – 118); «Марія», т.4, с. 79 – 85); «Час художній», т.6, с. 717 – 725); Читач»-адресат поезії Шевченка», т.6, с. 788 – 799); «Чужа мова в поезії та прозі Шевченка», т.6, с. 807 – 813; С. Росовецького («Агіографія християнська в літературній творчості Шевченка», т. 1, с. 122 – 132); «Біблійні теми і мотиви у літературній творчості Шевченка» (т.1, с. 390 – 403); «Біблія і Шевченко» (т.1, с. 411 – 422); («Інтертекстуальність творів Шевченка» (т.3, с.128 – 136); «Фольклор словесний і Шевченко»; «Фольклорні записи Шевченка» (т. 6,с.527 – 541); «Шевченко в українському фольклорі» (т.6, с. 865 – 871); Ю. Микитенка («Античність» (т.1., с. 208 – 212); Г. Грабовича («Архетипи», т.1., с. 253 – 271); Л. Ушкалова (« Бароко», т. 1., с. 336 – 340; «Гуманізм Шевченка», т. 2, с. 206 – 215); Є. Нахліка («Екзистенційний вимір людини в літературній творчості Шевченка», т. 2, с. 465 – 475); «Ісус Христос» (т.3, с. 188 – 199); «Міфомислення Шевченка», т.4, с. 249 – 261); «Реалізм у літературній творчості Шевченка», т.5, с. 423 – 435; «Романтизм у літературній творчості Шевченка», т.5, с. 519 – 536); «Шевченкове пророцтво» т. 6, с. 903 – 911); М. Юр («Естетика Шевченка-митця», т. 2, с. 518 – 533; Живопис Шевченка», т. 2, с. 605 – 611); Р. Гром'яка («Естетика Шевченка-поета», т. 2, с.533 – 541); М. Бондара («Жанрова система поезії Шевченка», т.2, с. 585 – 594); «Пісня і романс», т. 5, с. 132 – 149; «Символ», т.5, с. 736 – 757); А. Мойсієнка («Звукосимволізм у поезії Шевченка» (т.2, с. 712 – 714); В. Яременка («Історизм творчості Шевченка» (т. 3, с. 161 – 165); Ю. Барабаша («Історіософія Шевченка», т.3, с. 169 – 184; «Сон», т.5, с. 896 – 904); Ж. Ляхової («Листи до Шевченка», т.3, с. 756 – 766; М.Коцюбинської («Листи Шевченка», т.3, с. 766 – 780); Л. Новиченка («Лірика», т.3, с. 804 – 815); С. Мишанича («Міфологія у літературній творчості Шевченка», т.4, с. 242 – 249); Р. Харчук («Національні типи в літературній творчості Шевченка», т.4, с. 467 – 474); («Образи-концепти у поетичній творчості Шевченка», т. 4, с. 612 – 616); О. Бороня («Проза Шевченка», т.5, с. 355 – 360); М. Моклиці («Психологічний тип Шевченка», т. 5, с. 380 – 388); П. Кралука («Релігія і Шевченко», т.5, с. 442 – 450); Г. Ноги («Сатира», т.5, с. 653 – 658); В. Бородіна («Твочий процес Шевченка-письменника», т. 6, с. 54 – 60); О. Яковина («Християнська українська традиція у творчості Шевченка», т. 6, с. 644 – 649).

Окремі монографічні статті виправдано розлогі, зокрема, «Теми і мотиви поезії Шевченка» (т.6, с. 77 – 235). Це – фактично капітальна монографічна праця, що належить колективу авторів (Ю.Барабаш, В. Пахаренко, І. Дзюба, Є. Нахлік, В. Мовчанюк, О. Найден, О. Боронь, В. Шевчук, Р. Харчук, Т. Гундорова). Аналогічними постають статті М. Бондара, М. Ткачука («Українська література і Шевченко», т.6, с. 393 – 428), а також «Шевченкознавство» (т.6, с. 911 – 958) з-під пера В. Смілянської, В. Левицького, В. Мовчанюка, Д. Єсипенка, Є.Лебідь, О. Бороня, М. Ільницького.

Впадає в око глибокий аналіз безпосередньо творів Т. Шевченка, виконаний такими знаваними дослідниками Шевченкового письма, як Н. Чамата («А нумо знову віршувати»; т.1,

с.69 – 71); «В казематі» (т.1, с. 553 – 556); «І виріс я на чужині», т. 3, с. 23 – 26; «Кавказ», т.3, с. 218 – 226; Е. Соловей («В неволі тяжко, хоча й волі», т.1, с.558 – 559); Ю.Барабаш («Великий льох», т.1, с. 597 – 607; «Три літа», т.6, с. 292 – 296); «Чигрине, Чигрине», т.6, с. 775 – 780); В. Смілянська («Гайдамаки», т.2, с. 27 – 37); «І мервим, і живим, і ненарожденним землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнєє посланіє», т. 3, с. 33 – 36 «Катерина» (т. 3, с. 294 – 299); М. Бондар («Гімн чернечий», т.2, с. 74 – 77); І. Даниленко («Давидові псалми», т.2, с.257 – 267); «Світе ясний,! Світе тихий!», т.5, с. 668 – 672); С. Росовецький («І день іде, і ніч іде», т. 3, с. 26-28; «І тут, і всюди – скрізь погано» (т. 3, с. 40 – 44); «Іржавець» (т. 3, с. 144 – 148); В.Мовчанюк («Іван Підкова», т. 3, с. 50-54; «Ой чого ти почорніло», т.4, с.689 – 692); Н. Слухай («Мені однаково, чи буду» (т.4, с. 169 – 172); А.Оголевець («О люди! Люди небораки!», т. 4, с. 609 – 611); Є. Нахлік («Перебендя», т.5, с. 34 – 39); Р.Харчук («Полякам», т. 5, с. 262 – 265); Якби-то ти, Богдане п'яний», т.6, с. 1078 – 1082); В. Мовчанюк («Тарасова ніч» (т. 6, с. 31 – 34; «У бога за дверми лежала сокира», т. 6, с.339 – 342); П. Волинський («Холодний Яр», т.6, с. 622 – 627).

Незнані й маловідомі факти стосовно *персоналій* примітні в гаслах з-під пера М. Мирошниченка (Абдулла Аббас, т.1,с. 75); Р. Харчук («Андрухович Юрій», т.1, с. 198 – 199); «Сирокомля Владислав», т. 5, с. 774 – 775); М. Ільницького (« Антонич Богдан-Ігор» (т.1, с. 220); Л. Грицик («Баканідзе Отар», т. 1, с. 305); Р. Кирчіва («Белей Іван», т.1, с. 359); Д. Тетериної-Блохин («Бойко – Блохин Юрій», т.1, с. 473 – 474; М. Зимомрі («Вайнерт Еріх», т.1, с. 565 – 566); «Вінтер Едуард» (т.1, с. 675); Гарт Юліус (т.2, с. 52); «Гейне Максиміліан» (т. 2, с. 57); «Горбач Анна – Галя» (т.2, с. 133); «Горбач Олекса» (т.2, с. 134 – 135); «Дідеріх Франц» (т.2, с. 359 – 360); «Йордан Ян Петр» (т.3, с.210); «Кайль Ернст» (т.3, с. 237); «Кошмідер Ервін» (т.3, с. 557-558; «Кузеля Зенон» (т.3, см. 613 – 614); «Райснер Ебергард» (т.5, с. 414 – 415); «Робіне Лариса» (т.5, с. 495); «Роденберг Ганс», т. 5, с. 496 – 497); «Ціннер Гедда» (т. 6, с. 699); «Цунк Герман-Леопольд» (т. 6, с. 699 – 700); Л. Климової, М.Зимомрі «Кірхнер Петер» (т.3, с. 392 – 393); М. Зимомрі, І.Зимомрі «Француз Карл-Еміл» (т.6, с. 562 – 563); В. Панченка («Винниченко Володимир», т.1, с. 649-650); О.Мишанича («Волошин Августин», т.1, с. 706; «Гренджа-Донський Василь», т.2, с. 249); Ю. Барабаша (Гоголь Микола», т.2, с. 97-106; «Дзюба Іван», т.2, с. 329 – 333); В. Мовчанюка («Гузар Ірина», т.2, с.200 – 2001); Ю.Булаховської («Гощинський Северин», т.2, с. 245 – 246); М. Моклиці («Кримський Агатангел», т.3, с. 589 – 590); Р. Радишевського (« Лібельт Кароль-Фридерик», т.3, с. 796 – 797); Г. Александрової («Петров Микола», т. 5, с. 102 – 104); В.Левицького («Рагойша Вячеслав», т.5, с. 402 – 403); «Сембратович Роман», т.5, с. 705); Д.Наливайка («Рільке Райнер – Марія», т. 5, с. 489 – 490); Р. Зорівчак («Річ Віра», т.5, с. 491 – 493; «Скрипник Марія», т.5, с. 800 – 801; «Тарнавська Марта», т. 6, с. 38 – 39); Л. Тарнашинської («Сверстюк Євген», т. 5, с. 663 – 665); Ю.Григорчук («Селянська Віра», т. 5, с. 703); П. Іванишин («Скунць Петро», т.5, с. 802 – 803); Є. Нахлік («Словацький Юліуш», т. 5, с. 821 – 824); Л. Скупейко («Українка Леся», т. 6, с. 392 – 393); М. Гнатюк («Франко Іван», т.6, с. 555 – 561); Н. Над'ярних («Чижевський Дмитро», т.6, с. 781 – 782).

Місце Т. Шевченка в контекстуально культурному просторі різних національних літератур вдало окреслили Б.Хоменко, Е. Басарія («Абхазька література і Шевченко», т. 1., с. 78 – 79); М. Павлишин («Австралія і Шевченко», т. 1, с. 84 – 85); Я. Погребенник («Австрійська література і Шевченко», т.1., с. 85 – 89), Т. Гусейнов («Азербайджанська література і Шевченко», т.1, с. 138 – 140); Р. Зорівчак («Англійська література і Шевченко», т.1., с. 188 – 192) «Канадська література і Шевченко», т 3, с. 250 –254); «США література і Шевченко», т.5, с. 1024 – 1029); Ю. Кочубей («Арабська література і Шевченко», т. 1, с. 233 – 234); Б. Хоменко («Балкарська література і Шевченко» (т.1, с. 319 – 320); «Бурятська література і Шевченко», т.1, с. 538 – 539); «Даргинська література і Шевченко», т. 2, с. 281); С. Сауфанов («Башкирська література і Шевченко» (т.1, с. 351 – 353); Я. Кравець («Бельгійська література і Шевченко» (т.1, с. 361 – 364); Ю. Пширков, Ж. Шаладонова («Білоруська література і Шевченко», т.1, с. 437 – 442); О. Шпильова («Болгарська література і Шевченко» т.1, с. 475 – 481); О. Астаф'єв («Бюлетень польсько-український» (т.1, с. 547-

548); Л. Задорожна («Вірменська література і Шевченко», т.1, с. 677 – 680); О. Миронов («Голландська література і Шевченко», т.2, с. 111 – 113)». Норвезька література і Шевченко», т.4, с. 596 – 597; О. Пономарів («Грецька література і Шевченко», т.2, с. 167 – 168); О. Баканідзе, Л. Грицик («Грузинська література і Шевченко» т.2, с.188 – 192; П. Рихло («Єврейська література і Шевченко», т.2, с. 554 – 556); В. Фурніка («Індійські літератури і Шевченко», т. 3, с. 109 – 117); Я. Кравець («Іспанська література і Шевченко» т. 3, с. 158 – 161); О. Пахльовська, К. Константиненко («Італійська література і Шевченко», т.3, с. 200 – 204); Є.Лизунова, Р. Кайшибаєва («Казахська література і Шевченко», т.3, с. 233 – 235); Г. Хлипенко («Киргизька література і Шевченко», т.3, с. 352 – 354); І. Чирко («Китайська література і Шевченко», т. 3, с. 372-375); А.Шпиталь («Латиська література і Шевченко», т.3, с. 706 – 708); Т. Щербина («Литовська література і Шевченко», т. 3, с. 786 – 791); «Я. Погребенник, М. Зимомря («Німецька література і Шевченко», т.4, с. 563 – 575); Р. Харчук («Польська література і Шевченко», т.5, с. 253 – 261); П.Михед, Н. Єржиківська, Н. Сквіра, Н. Колосова, С. Кучерявенко («Російська література і Шевченко», т. 5, с. 539 – 560); Т. Носенко («Румунська література і Шевченко», т. 5, с. 583 – 591); Д. Наливайко (Світова література і Шевченко», т.5,с. 674 – 690); «Французька література і Шевченко», т. 6, с. 564 – 572); В. Моторний («Серболужицька література і Шевченко», т.5, с. 718 – 719); І. Ющук,Т. Гаєв («Сербська література і Шевченко», т.5, с. 719 – 722); І. Мельниченко, В. Шевчук («Словацька література і Шевченко», т.5, с. 818 – 821); В. Гримич («Словенська література і Шевченко», т.5, с. 824 – 827); О.Дун, М. Шукуров, Ш.Солехов («Таджицька література і Шевченко», т.6, с. 18 – 19); Р. Ганієва («Татарська література і Шевченко», т.6, с. 47 – 48; Г. Халимоненко, В. Левицький («Турецька література і Шевченко», т.6, с. 329 – 331);Ш. Гелдієва, К. Нурбадов («Туркменська література і Шевченко», т.6, с. 331 – 332); І. Мегела («Угорська література і Шевченко», т. 6, с. 355 – 359);Т. Калініна («Узбецька література і Шевченко», т. 6, с. 362 – 363); М. Бондар, М. Ткачук («Українська література і Шевченко» (т.6, с. 393 – 420; 420 – 429); І. Ющук, Є.Пашенко («Хорватська література і Шевченко», т.6, с. 632 – 636); В. Житник, І. Мельниченко, В. Шевчук («Чеська література і Шевченко», т. 6, с. 755-761); О. Миронов («Шведська література і Шевченко», т. 6, с. 836 – 837); І. Бондаренко («Японська література і Шевченко», т. 6, с. 1100 – 1102).

Коли б позначити якимось метафоричним концептом «Шевченківську енциклопедію», то до цього придалось би слово «калейдоскоп». Обертаючи націлену на світло «підзорну трубу», наповнену кольоровими скельцями, глядач щосекунди бачить інший узор, котрий ніколи не повторюватиметься, дарма що викладений із тих самих скелець. Так само й події, факти, знакові мистецькі феномени Шевченкового життєвого шляху, оформлюючись у неповторний орнамент, щоразу по-новому показують постать поета, про якого, попри велику кількість наукових і публіцистичних праць, іще далеко не все написано. Однак статті названих авторів творять те тло, на якому здійснено цей справді багатоаспектний фундаментальний проект у шести томах, за слушною оцінкою Миколи Дмитренка, «вершинне досягнення шевченкознавства».

При погляді на наукове підґрунтя монументального видання виникає думка, що розмаїтий фактографічний матеріал «підказав» її творцям оригінальну методологію дослідження – рецептивно-комунікативну. Тут рецепція становить собою «відправний пункт» у студіюванні взаємин між різними науками, видами мистецтв. Адже завдяки процесу рецепції та її динаміці устанавлюються комунікативні відношення, започатковується діалогізм між Шевченком та його оточенням, між Шевченком та авторами статей, між Шевченком та читачем. Тому видається важливою засада: до шеститомника введено статті, пов'язані з темами, які раніше не досліджувалися або вивчалися недостатньо. У цьому сенсі викликають живу зацікавленість такі гасла, як, наприклад: «Шевченко у побуті», «Хвороби», «Кулінарні смаки», «Жінки у житті Шевченка», «Зовнішність і антропологічні риси Шевченка». Вони цікаві кожному, хто хоче бачити в особі поета живу людину з усіма її уподобаннями, характерними рисами. Щоправда, не йдеться про бульварне прочитання окремих фактів, а звідси прагнення кинути тінь на святиню.

Ціла низка статей, заснованих на аналізі образотворчих робіт Шевченка, спонукає звернутися до творів новітньої української літератури. Із написаних зовсім нещодавно – на початку 2000-х років інтерес викликає, наприклад, віршовий образок «Перші малюнки Шевченка» Клавдії Корецької. Без сумніву, малюнки та картини Шевченка спонукають реципієнта згадати читані й завчені напам'ять у дитинстві поезії, хоча б «Садок вишневий коло хати» або «Тече вода з-під явора...», осмислити їх із висоти свого нинішнього життєвого досвіду, тобто зрозуміти, що літературні твори, у т.ч. для дітей, можуть і повинні сприйматися як твори, адресовані й дорослим.

Якщо б закרוїти бесіду про зіставлення концептів різних наук у творенні Шевченкового портрета, то варто пригадати твердження Володимира Базилевського: *«Шевченко – універсальний. Кажемо: Тарас – і чи є такий українець, який не знав би, про кого йдеться. Росіянин не назве Пушкіна Олександром, англієць Шекспіра – Вільямом, німець не нарече імені Гете чи Шіллера, француз – Гюго. Там інший вимір, там – відчуття дистанції»*.

Наскільки ж коректно зосередити постать генія в його імені – і без прізвища? Скільки ще таких прикладів у світовій культурі можна навести? Багато хто з нас над цим явищем замислювався, а В. Базилевський визначив його терміном «відчуття дистанції». Водночас неможливо не зауважити, що в дослідженнях мистецтва Ренесансу склалася традиція – видатних художників упізнавали крізь призму імен: Мікеланджело (Буонарроті), Рафаель (Санті), Леонардо (да Вінчі), Тиціан (Веччеліо). Згадаймо, що й чотири євангелісти також знані за йменнями: Матвій, Марк, Лука та Іван... Україна має Тараса, який несе світові ідентифікатори Шевченкової землі. Тому слід говорити не так про «дистанцію», як про наближення постаті кожного митця до його архетипного пракоріння, коли Ім'я служить головним маркером місця людини в довкіллі.

Доцільно оформлено статті, пов'язані з тлумаченням літературознавчих термінів: без зайвого заглиблення у загальники (хіба що подаючи етимологію терміна та певні теоретичні концепти) автори їх органічно вводять читача до творчої лабораторії Тараса Шевченка: як саме він послуговувався тими чи тими тропами і фігурами, що нового він привніс у розвиток певного літературного або живописного жанру?

У такому зіставленні відбито принцип синтезу літературознавчих і психологічних наукових методів, що його Іван Франко визначав у трактаті «Із секретів поетичної творчості» як первісне завдання літературної критики. Бо ж йдеться про витвір мистецтва. Без сумніву, він нерідко приносить людині глибоке задоволення, однак невідомо, який слід залишить у її душі це естетичне переживання: якщо воно не спонукає до дії, то воно нічого не варте. Естетичне переживання виявляє повну силу лише тоді, коли воно впливає на природу людини й таким чином викликає в неї, як зізнається В.С. Моем, «активне ставлення до життя». Приміром, прочитавши Шевченків щоденниковий запис від 17 червня 1857 року: *«Ничего не может быть в жизни слаще, очаровательнее уединения, особенно перед лицом улыбающейся, цветущей красавицы матери Природы. Под ее сладким, волшебным обаянием человек невольно погружается сам в себя и видит Бога на земле, как говорит поэт»*. Хіба можна утриматись, щоб не вигукнути словами зі славнозвісного твору Й.-В. Гете: «О мить, спинись!»

А недоліки? Звісно, вони також мають своє місце. Адже рецензована праця наскрізь новаторська в концептуальному ключі. Але окремих легко було уникнути. Приміром, у статті «Россельс Володимир» (т.5, с. 566) не подано дату смерті перекладача творів Т. Шевченка, В. Стефаніка, Лесі Українки, І. Франка, Марка Черемшини, І. Вільде, О. Гончара, Н. Бічуї; зазначимо, що російський літературознавець помер 12 січня 2000 року й похований на Донському цвинтарі в Москві. В оглядовій статті «Шевченкознавство» автори оминули увагою численні імена навіть тих дослідників, яким належить суттєвий доробок у пов'язі з дослідженням Шевченкової спадщини, приміром, В. Марка, О. Дека, Я. Грицковяна. Оскільки численні, то саме тому нема потреби в цьому огляді виокремлювати навіть окремі з них. Йдеться не тільки про носіїв, сказати б, материкової України, але й української

діаспори. Натомість деякі прізвища штучно «приклеєні» до цінного масиву. Заслуговує на окреме гасло й таке періодичне видання, як «Український літературний провулок», що видається за редакцією Т. Карабовича в Любліні. Досі побачило світ п'ятнадцять випусків (т. 1, 2001; т.15, 2015). Висловлюємо сподівання, що ще матиме місце всеукраїнська презентація видання, коли відбудеться докладне обговорення досягнень і прорахунків. Тоді настане природна нагода навести усі уточнення й побажання стосовно покращення наступного перевидання, на яке сподівається читацький загал. Приміром, недостатньо однозначно виражені акценти в статті Б. Єгорова про В. Белінського; за сучасної пори можна б чіткіше відзначити причини, що розкривають всуціль «негативне ставлення Б.(елінського) до Шевченка» (т.1, с. 382). Загалом капітальна стаття С. Росовецького та В. Смілянської виграла б, коли б мала інше прочитання демонології, власне, крізь призму поетової творчості, а не з проекцією на «демонологію шевченківську» (т.2, с. 299-307).

До речі, у світовій практиці широко використовується так звана спонука – адресний нагородний сертифікат авторам за участь в розробці такого важливого проекту, як «Шевченківська енциклопедія». Бо ж це – не просто новітня шевченкознавча праця в ряду довгоочікуваних видань. Тут на просторах шести томів постає бароковий словесний віридарій. У кожному зацікавлений читач знайде для себе щось особисте: один насолоджуватиметься видом розкішних слів-рослин, інший – ретельно доглядатиме їх, а третій братиме саджанці та насіння, аби у своєму саду зростити нові зерна. Адже йдеться про духовне добро, позначене безсмертним ім'ям Тараса Шевченка.

Микола Зимомря, академік (*Дрогобич*)
Наталія Науменко, проф. (*Київ*)

Підтексти на тлі літературного процесу

(Ковалів Ю. Історія української літератури. Кінець XIX – початку XXI століть. (Т. 4). – К.: Академвидав, 2015).

«У сподіваннях і трагічних зламах» – такий підзаголовок міститься на титульній сторінці четвертого тому «Історії української літератури». Йдеться про капітальний проект, що передбачає працю у десяти томах. Звісно, будь-яка нова книга для майбутнього читача – невідомість, таємниця, загадка, цікавинка. Надто ж тоді, коли це – нарис історії вітчизняного письменства, де йдеться про авторів, відомих читачеві здавна, але зчаста, на жаль, короткими, принагідними згадками в критичній літературі, збірниках наукових праць та періодиці, інколи – з постійною переміною знаків.

Читач замислюється над людською естафетою, що передається через віки, – естафетою творчого горіння, творчої пристрасті для блага людей, для їх духовного та естетичного вдосконалення. І на його споконвічне питання «а що далі?», яке постає наприкінці одного з томів, попереджаючи появу іншого, відповідь буде чітка – що менше віддалений читач у часі від того періоду, про який буде написано нову частину книги, то швидше він здатен буде «вжитися» в образ письменника та пропустити крізь себе його досвід.

Образ читача виступає як візаві образу автора в літературному, літературно-критичному або науковому творі. Для «ліплення» цього образу письменникові або критикові також потрібно виявити неабиякий рівень майстерності. Такий образ (його ще називають «імпліцитний читач») є конгломератом читацького сприйняття, який з'являється на самому початку творення й надалі постійно утримується в пам'яті.

Читач може розглядатися як внутрішнє, естетично зорієнтоване читацьке «я», тобто співтворчий аспект особи реального читача, передбачуваний автором у його настанові на потенційний діалог. Він також може бути співвіднесеним із функцією читача як персонажа